

SANATKÂRLARLA SANATKÂR OLMAYANLARIN SANAT ESERLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİ ARASINDAKİ FARKLAR (*)

BEĞLÂN BİRAND

I. GİRİŞ :

Bu çalışmada sanatkârlarla, sanatkâr olmayan şahıslar arasındaki estetik değerlendirme farkları tetkik edilmektedir.

Sanatkâr olarak ele alınan deneklerin bir kısmını memleket çapında meşhur 16 ressam teşkil etmektedir. Bunların yaşları 40 ile 55 arasında olup, bunlardan 10'u Güzel Sanatlar Akademisinde hocalık yapmaktaydılar. Bu serideki deneklerin diğer kısmı da sanatkâr olmak üzere yetişen kişiler, yani Güzel Sanatlar Akademisi talebeleri arasından seçilmiştir. Bu talebeler orta mektep tahsillerini bitirdikten sonra, Akademiye resim tahsiline başlamış bulunuyorlardı. Her birinde 10'ar denek bulunan üç grup talebenin bilhassa tahsillerinin 4, 5 veya sonuncu senesinde olanları arasından seçilmelerine dikkat edilmiş ve bunların yaşlarının 22 ile 26 arasında olduğu tespit edilmiştir.

Sanatkâr olmayan denekler ise, sanatla doğrudan doğruya alâkası olmayan Üniversite talebeleriyle, hiç mektep yüzü görmemiş, okuma yazma bilmeyen şahıslar arasından seçilmiştir. Üniversite talebeleriyle yapılan tecrübelerde denek olarak Edebiyat Fakültesinde Psikoloji ve Filoloji tahsil etmekte olan, yaşları 21 ile 26 arasında Fakülteye en aşağı bir sene devam etmiş, 30 talebe kullanılmıştır. Okuma yazma bilmeyen denekleri, aynı Fakültede kapıcılık ve hademelik yapan 32 ile 50 yaş arasında, 20 şahıs teşkil etmiştir. Ayrıca, tecrübelerin en son kısmında, Üniversitede Sanat Tarihi tahsil etmekte olan 10 talebe daha denek olarak kullanılmıştır.

Tecrübeler XIX. asır ile XX. asrın ilk yarısında yaşamış bulunan muhtelif ressamların tanınmış ve takdir edilmiş meşhur eserlerinin renkli reproduksiyonları kullanılarak yapılmıştır (1).

(*) Bu yazı Edebiyat Fakültesinde 1954 senesinde Tecrübi Psikoloji Doktora Tezi olarak hazırlanmış bulunan araştırmanın bir hülâsası olup, tezin bütünü Psikoloji kütüphanesindedir.

Müellif, tezin hazırlanmasında kıymetli yardımlarda bulunmuş olan Ord. Profesör Dr. Wilhelm Peters ile Profesör Dr. Mümtaz Turhan'a teşekkür eder.

(1) Kitap (1) David, Ingres, Gros, Géricault. XIX. Siècle, *Les Trésors de la Peinture Française*, Gêneve, Texte de Pierre Courthian.

37,5×27,5 cm. eb'adında beyaz kartonlar üzerine yapıştırılmış olan bu resimlerin bir çoğu impressiyonist ve bir kısmı da realist tarzda yapılmış olup, renk şiddetlerinin de bilhassa farklı olmasına dikkat edilerek, bir kısmı parlak renkli, bir kısmı da mat renkli eserler arasından seçilmiştir. Bunların muhteviyatlarının da değişik olmasına dikkat edilmiş, bir kısmı tek veya grup halinde insan resimlerinden, bazıları hissi sahneler gösteren resimler arasından, diğer bir kısmı da içinde insan resmi bulunan veya bulunmayan manzara resimleri veyahut natüremort'lardan seçilmiştir. Bu çalışmayı muhtelif seri tecrübeler teşkil etmiş bulunmaktadır.

A. Birinci Seri Tecrübeler :

Bu tecrübelerde 10 resim kullanılmıştır. Bu çalışmada bunlardan "Birinci Seri Resimler" diye bahsedilecektir. Denekler 20 resim talebesi, 20 Üniversite talebesi, 10 Ressam (I) ve 10 Ümmi (I) şahısdan teşekkül etmiş ve resim talebeleriyle, Üniversite talebeleri her birinde 10'ar denek bulunan ikiye gruba ayrılmıştır. Bu iki grup herhangi bir noktai nazara göre seçilmiş olmayıp, birinci grubu önce kullanılmış olan 10 resim talebesi, ikinci grubu da daha sonra kullanılan diğer 10 resim talebesi teşkil etmiş ve Üniversite talebeleri de aynen bu şekilde iki gruba ayrılmıştır. Muhtelif gruplardaki bu deneklerden, bu çalışmada Resim Talebeleri (I), Resim Talebeleri (II), Sanatkâr Olmayanlar (I), Sanatkâr Olmayanlar (II) diye bahsedilecektir. Bu ilk seri tecrübelerde kullanılan resimlerin renk şiddetlerinin ve muhtevalarının değişik olması nazarı itibara alınmıştır.

B. İkinci Seri Tecrübeler :

Resim Talebeleri (I) ve Sanatkâr Olmayanlar (I) ile yapılmıştır. Malzeme olarak 5 manzara resmi ve 5 kalabalık insan resmi kullanılmış, ve bunlar deneklere karışık bir sırayla gösterilmiştir.

C. Üçüncü Seri Tecrübeler :

Resim talebeleri (I), Sanatkâr Olmayanlar (I) ve 10 Ressam (I) ve 10 Ümmi (I) ile yapılmış ve 5 parlak renkli, 5 mat renkli 10 resim kullanılarak, bu resimlerin muhtevalarının müşterek, fakat renk şiddetlerinin değişik çiftler teşkil etmesine itina edilmiştir.

-
- » (2) Manet, **Peintures**, Les editions du Chêne, Paris 1949, Introduction de François Mathey.
  - » (3) Les Fauves, **Peintures**, Les editions du Chêne, Paris, 1948, Introduction de Gaston Diehl, Oeuvres de Braque-Derain-Dufy-Friez-Marquet-Matisse-Van Dongen-Vlaminck.
  - » (4) Bonnard, **Les Trésors de la Peinture Française**, par Francis Jourdain.

D. Dördüncü Seri Tecrübeler :

Resim Talebeleri (I) ve Sanatkâr Olmayanlar (I) ile tekrarlanmış ve renk şiddetleri aynı olup, muhtevaları farklı olan 10 resim kullanılmıştır.

E. Beşinci Seri Tecrübeler :

Sanat eserlerinin değerlendirilmesinde üslûp (style)'un rolünü tetkik maksadiyle yapılmıştır. Muhtevaları "Birinci Seri Tecrübeler" deki gibi muhtelif olan, 5 klâsik veya ona yakın tarzlarda, ve 5 modern tarzda reprodüksiyon kullanılarak 10 Ressam (II) ve 10 Ümmi (II) denekle yapılmıştır.

F. Altı aylık bir fasıladan sonra "Birinci Seri Tecrübeler" Resim Talebeleri (I) ve Sanatkâr Olmayanlar (I) ile yeniden tekrarlanarak değerlendirmelerdeki sebat ve değişmeler tetkik edilmiştir.

Bu tecrübelerin hepsi gün ışığında ve aydınlık bir odada yapılmış, ve tecrübelerin her birinde, yorgunluğu önlemek için, deneklerle ayrı ayrı iki defa karşılaşmış ve beşer resim gösterilmiştir. Her denekte, tecrübelerin başından sonuna kadar geçen zaman tespit edilmiş ve bu tecrübelerde bunun ortalama 30 ile 40 dakika arasında olduğu görülmüştür. Resimler tecrübeci tarafından birer birer olmak üzere, ve denekten aşağı yukarı 40 sm. uzaklıkta bir mesafeye konulmuştur.

Birinci Seri Tecrübelerde deneklere verilmiş olan talimat üç kısımdan teşekkül etmekteydi :

1. "Size bazı resimler gösterilecek. Bunlara dikkatli bakınız ve gösterilen resmin sizce 'çok iyi', 'iyi', 'orta', 'fena', veya 'çok fena' olup olmadığını söyleyiniz. Bu hükümlerinize dikkatli olunuz, çünkü biraz sonra bu resimleri neden böyle değerlendirmiş olduğunuz size sorulacaktır."
2. "Resim sizce neyi temsil etmektedir? Ona bir serlevha veriniz."
3. "Resmi neden bu eşkilde değerlendirdiniz?"

Birinci Seri Tecrübeleri takip eden diğer beş seri tecrübelerde deneklere talimatın yalnız birinci kısmı verilmiştir. Denek eğer resmi yapan sanatkarın ismini soracak olursa, bu sorusu cevaplandırılmamış ve tecrübeleri müteakip tecrübelerin çok iyi yapıldığı, ve bu tecrübelerin zekâ ile münasebeti olmadığı deneğe söylenmiştir.

G. Yedinci Seri Tecrübeler :

6 Ressam (II), 10 Resim Talebeleri (III), 10 Sanatkâr Olmayanlar (III), 10 Sanat Tarihi Talebeleri (I) ve 10 Ümmi (II) ile yapılmıştır. Birinci Seri Resimlerin kullanılmış olduğu bu tecrübelerde, şartların hepsi aynı olup, yalnız diğer altı seri tecrübelerde kullanılmış olan talimat değiştirilmişti. Buradaki talimatın bir kısmı da birinci seridekinin aynı idi :

1. "Size bazı resimler gösterilecek. Bunlara dikkatli bakınız ve gös-

terilen resmin sizce 'çok iyi, iyi, orta, fena veya çok fena' olduğunu söyleyiniz."

2. Alman cevaba göre, "Neye dayanarak böyle hüküm verdiniz?" Cevap pek iyi ise, "Niçin pek iyi dediniz?" "Criterion sizin için nedir?"

3. Denek, cevabı iyi olarak vermişse, "Niçin iyi?" diye sorulduktan sonra, ayrıca "Pek iyi olması için neye ihtiyaç vardı? Noksan nerede?" diye sorulacaktır. Orta cevaba da iynin aynı sual sorulması lâzım gelmektedir. Fena cevaba yukardaki suale ilâveten, "Neden çok fena değil?" diye sorulacaktır.

Çok fena cevaba çok iynin aynı sorulacaktır.

Bu 10 resimle yapılan tecrübeyi denek tamamladıktan sonra, ayrıca, hiç resim göstermeden bir soruşturma yapılmıştır. Bu soruşturmada aşağıdaki üç sual deneklere sorulmuştur :

1. "Bir sanat eserini kıymetlendirirken dayandığınız esas unsur nedir?"

2. "Neden bir resim sizin için çok iyidir, neden iyi değildir?"

3. "Bir resmi çok iyi bulduğunuz zaman ne hissediyorsunuz, çok fena bulduğunuz zaman ne hissediyorsunuz?"

II. DEĞERLENDİRMELERİN NETİCELERİ

A. Birinci Seri Tecrübeler :

Birinci Seri Tecrübeler dört muhtelif kitaptan seçilmiş olan 10 reproduksiyonlarla yapılmıştır. Daha evvel de bahsedilmiş olduğu gibi resimlerin muhtevaları, tarzları ve renk şiddetleri muhtelifi. Bu resimlerin takdim sırası karışık olup, muhtevası aynı olan iki resmin arka arkaya gösterilmesine dikkat edilmiştir. Bu sebeple, meselâ, önce bir manzara, sonra bir portre, daha sonra bir natür-mort v.s. gösterilmiştir. Resimleri gösterme şartları ve deneklere verilen talimattan daha evvel ilk kısımda etraflıca bahsedilmişti.

Tecrübeler ilk önce 10 Resim Talebeleri (I) ve 10 Sanatkâr Olmayanlar (I) ile yapılmıştır. Bu her iki grubun davranışlarında fark görüldüğü için, tecrübeler ikinci grup Resim Talebeleri ve Sanatkâr Olmayanlarla tekrarlanmıştır.

Resim Talebeleriyle Sanatkâr Olmayanlardan müteşekkil bu gruplardan alınan tecrübe neticelerinin, Ressamlarla Ümmiler arasında yapılacak mukayesede daha bariz bir şekilde görülebilmesi ihtimali düşünülerek aynı tecrübeler yeniden 10 Ressam (I) ve 10 Ümmî (I) ile tekrarlanmıştır.

Bu şekilde Birinci Seri Tecrübeler 10 reproduksiyon kullanılarak 6 grup teşkil eden 60 kişiyle yapılmıştır. Bunlardan ilk dört grubu 20 Resim talebesi ve 20 Sanatkâr Olmayan Üniversite talebesi teşkil etmekte, son iki grupta da 10 Ressam ve 10 Ümmî bulunmaktaydı.

Tablo I. Altı grup denek tarafından birinci seri tecrübelerine verilen değer yekûnu

Denekler	Çok iyi	İyi	Orta	Fena	Çok fena	Toplam
Resim Talebeleri (I)	14	53	27	5	1	100
Resim Talebeleri (II)	13	49	25	12	1	100
Sanatkâr Olmayanlar (I)	15	36	28	16	5	100
Sanatkâr Olmayanlar (II)	16	37	27	16	4	100
Ressamlar (I)	23	55	11	11	0	100
Ümmîler (I)	15	36	29	15	5	100

Tablo I de altı grup denek tarafından bu tecrübelerde alınan değer yekûnları görülmektedir. Bu yekûnlara göre :

a. Ressamlar 'çok iyi' ile 'iyi' hükümlerde en fazla frekans, 'çok fena' ile 'orta' hükümlerde en az frekans göstermektedirler.

'Çok iyi' deki bu frekans bir sonraki yüksek frekansı göstermiş bulunan Sanatkâr Olmayanlar (II) grubundan % 44 lük bir fark göstermektedir. Fakat 'iyi' frekansları, bu frekansta ikinci derecede bir yükseklik göstermiş olanlardan (Resim Talebeleri (I)) ancak % 44 lük bir fark göstermektedir. 'İyi' de en fazla frekansı göstermiş olan Sanatkâr Olmayanlardan, Ressamlar % 48 lik fazla bir fark göstermektedirler.

'Çok fena' değeri ressamlar hiç kullanmadığı ve Resim Talebelerinde de yalnız bir defa görülmüş olduğu için, bu hususta Sanatkâr Olmayanlarla Ümmîler, Ressamlarla Resim Talebelerinden sarıh bir farklaşma arz etmektedirler.

Ressamlardan sonra 'Orta' değeri en az kullanmış bir grup olan Resim Talebeleri (II) nin bu değerinde göstermiş oldukları frekans yine de Ressamlardan % 127 kadar bir fazlalık göstermektedir.

'İyi' değer ise Sanatkâr Olmayanlarla Ümmîlerde Resim Talebelerine nisbeten daha az bulunuyordu. Bunlardan en yüksek frekansa sahip Sanatkâr Olmayanlar (II) ile, Resim Talebeleri arasında en az frekansı olan grup yine de % 34 lük bir eksiklik gösteren farka sahiptirler.

'Fena' değere ise en fazla Ümmîlerle, Sanatkâr Olmayanların gruplarında rastgelinmektedir. Ümmîler arasında bu değerdeki en az frekans, Resim Talebeleri (II) ve Ressamların en yüksek frekansından % 25 lik bir fazlalık göstermiştir.

Bu sebeplerden Ressamların ve Resim Talebelerinin bu resimleri Ümmîlerle, Sanatkâr Olmayanlardan daha fazla takdir etmiş oldukları söylenebilir. Bu resimlere; Ressamlar en fazla, Resim Talebeleri ise biraz daha az değer vermişler ve Sanatkâr Olmayanlarla Ümmîler arasında ise pek sarıh fark görülmemiştir.

b. Resim Talebelerinin her iki grubuyla Sanatkâr Olmayanların her

iki grubu birbirleriyle karşılaştırıldığı zaman, 'Fena' değerlerden maada bütün diğer değerlerde ya çok az bir fark, veyahut da hemen hemen hiçbir fark görülmemektedir. 'Fena' değere Resim Talebeleri (II) de, Resim Talebeleri (I) den daha fazla rastlanmaktadır.

Umumiyetle, Resim Talebeleri (II), Resim Talebeleri (I) den ve Sanatkâr Olmayanlar (I), Sanatkâr Olmayanlar (II) den daha çok bu eserlere aşağı değer verme temayülünü göstermektedirler.

Bu tecrübelerin neticesinde :

- 1 — Sanatkâr Olmayanlarla Ümmîlerin sanat eserlerini estetik değerlendirmelerinde resim muhtevalarının muayyen bir tesirde buldukları görülmüştür. Tecrübemizde kullanılan resimler, aşağı yukarı aynı devrin meşhur ressamı tarafından yapılmış olan ve meşhur müzelere kabul edilmiş bulunan eserlerdir.
- 2 — Ümmîlerle Sanatkâr Olmayanlar portre, grup veya kalabalık insan resimlerini takdir etmişlerdir, manzara veya içinde insan bulunmayan ve bir hayat sahnesi canlandırmayan resimleri beğenmemişlerdir.
- 3 — Umumiyetle Ümmîlerle Sanatkâr Olmayanlar, Ressamlar ve Resim Talebelerinden daha sert hükümlerde bulunmuşlardır.
- 4 — Sanatkâr Olmayanlar daha ziyade müfrit hükümlere temayül etmekte ve bunlarda daha fazla 'çok iyi' daha az 'iyi', daha az 'orta', daha fazla 'fena' ve daha fazla 'çok fena' hükümler görmektedir.
- 5 — Bunun aksine olarak Ressamlar ve Resim Talebeleri kendi fikirlerine göre resim kalitesi yüksek olan resimleri beğenmektedirler. Bunlar bir resmi takdir etmek için o resimde insanî bir konunun mevcudiyetine ehemmiyet vermemektedirler.
- 6 — Bu dört gruptan Ressamlarla Ümmîlerin aralarında daha sarîh bir fark gösterdikleri, Resim Talebeleriyle Sanatkâr Olmayanların ise aralarında daha az sarîh bir fark gösterdikleri görülmüştür.

Tablo II. Altı grup denek tarafından birinci seri resimlere verilmiş olan vasatî değerler

Resim Talebeleri (I)	Resim Talebeleri (II)	Sanatkâr Olmayanlar (I)	Sanatkâr Olmayanlar (II)	Ressamlar (I)	Ümmîler (I)
3.74	3.59	3.40	3.45	3.90	3.41

2. Beş grup hükme adedi bir değer verilerek çok fenayı 1, fenayı 2, ortayı 3, iyiyi 4 ve çok iyiyi 5 olarak kabul edip, her grup denegin her resme vermiş olduğu frekansların vasatileri ve vasatî inhirafı hesap edil-

miştir. Bu hesapların vasatı Tablo II de gösterilmektedir. Bu ve buna mümasil mufassal tablolardan,

a. Ressamların en yüksek ve Ümmîlerin de en aşağı vasatiye sahip oldukları görülmektedir. Her iki grup Resim Talebeleri, her iki grup Sanatkâr Olmayanlar ve Ümmîlerden daha yüksek bir vasatî göstermişlerdir. Fakat Resim Talebeleri (I) Resim Talebeleri (B) den ve Sanatkâr Olmayanlar (II) Sanatkâr Olmayanlar (I) den daha yüksek vasatilere sahiptirler.

b. İki grup Resim Talebeleri tarafından 10 resme verilen vasatî takdir değerleri aşağı yukarı aynı neticeleri vermiştir. Sanatkâr Olmayanlar arasında da vaziyet aynıdır. Yalnız Resim 4'e Birinci Grup Resim Talebelerinin yüksek vasatî bir değer vermiş olmalarına mukabil İkinci Grup Resim Talebeleri aşağı bir vasatî değer vermişlerdir. Birinci grup Sanatkâr Olmayanların aşağı vasatî değer verdikleri Resim 2'ye de İkinci Grup Sanatkâr Olmayanlar biraz daha yüksek değer vermişlerdir. Buna, expresyonist tarzda yapılmış olan resimde renkli bir manzara içine parlak renklerle yapılmış insan resimlerinin bulunması, ve resmin umumiyetle karışık bir manzara arzemesi sebep olabilir.

Bu tabloların tetkiki neticesinde :

- 1 — Sanatkâr Olmayanlar ve Ümmîler hükümlerinde Ressam ve Resim Talebelerinden daha çok tahavvül göstermişlerdir. En yüksek vasatî inhirafa Sanatkâr Olmayanların grubunda, en aşağı vasatî inhirafa da Ressamlarda rastlanılmıştır.
- 2 — Ressamlarla Ümmîlerin vasatî değer ve vasatî inhirafının makûsen mütenasip olduğu görülmektedir. Yani bu grupların yüksek vasatî değere sahip oldukları resimlerde az tahavvül ve aşağı vasatî değere sahip oldukları resimlerde ise yüksek tahavvül göstermiş oldukları müşahede edilmiştir.
- 3 — Resim Talebeleriyle Sanatkâr Olmayanlarda böyle bir şemalaşmış davranışa rastlanılmıyor. Bunlar diğer iki gruba nazaran hükümlerinde oldukça geniş bir tahavvül levhası gösteriyorlar.
- 4 — Sanatkâr Olmayanlar 3 ve 9 uncu resimler gibi yüksek vasatî değere sahip oldukları resimlerde de daha yüksek vasatî inhiraf göstererek, resimlere verdikleri hükümlerin Ümmîlerinkinden daha mütehavvil olduğunu meydana koyuyorlar.

B. İkinci Seri Tecrübeler :

İkinci Seri Tecrübelerde daha önce bahsedilmiş olan dört kitaptan seçilen 10 reproduksiyonla yapılmıştır. Bu sefer beşi insan kalabalığı, ve beşi manzara resmi olan 10 reproduksiyon malzeme olarak kullanılmış ve deneklere karışık bir sırayla verilmiştir.

Tecrübelerin şartlarından ve deneklere verilmiş olan talimattan ev-

velce bahsedilmiştir. Bu ikinci seri tecrübelerde denek olarak Resim Talebeleri (I) ile Sanatkâr Olmayanlar (I) kullanılmıştır.

Tablo III. 10 Resim Talebesi ve 10 Sanatkâr Olmayanlar tarafından ikinci serideki 10 resme verilmiş olan değerler

Seri II No.	Resmin ismi	Resim Talebeleri (I)					Sanatkâr Olmayanlar (I)				
		Çok iyi	iyi	Orta	Fena	Çok fena	Çok iyi	iyi	Orta	Fena	Çok fena
1	Manet - Musique	1	5	3	1	—	—	7	2	1	—
3	Bonnard - Courses	—	8	1	—	1	1	4	3	2	—
5	Géricault - Course	—	1	7	2	—	5	3	1	—	1
7	Manet - L'exécution	1	5	3	1	—	1	4	2	3	—
9	Ingres - Bain Turc	2	5	2	1	—	2	6	1	1	—
Yekûn		4	24	16	5	1	9	24	9	7	1
2	Matisse - Paysage	—	8	2	—	—	—	3	4	3	—
4	Derain - Paysage	—	5	4	1	—	—	—	5	4	1
6	Vlaminck - Platanes	—	5	5	—	—	1	1	2	4	2
8	Bonnard - Paysage	3	7	—	—	—	2	5	3	—	—
10	Friesz - La Ciotat	—	6	2	2	—	—	2	3	2	3
Yekûn		3	31	13	3	—	3	11	17	13	6
Umumî yekûn		7	55	29	8	1	12	35	26	20	7

1. Bu serideki tecrübelerin adedi neticeleri Tablo III'den görülmektedir. Bu frekans tablosuna göre :

a. Sanatkâr Olmayanlar müfrit hükümlerde daha fazla frekans göstermekte, daha çok miktarda 'çok iyi', 'fena' ye 'çok fena' değerlere sahip olmaktadırlar. Resim Talebelerinde ise bunun aksine olarak daha fazla 'iyi' ve 'orta' değerler görülmektedir.

b. Her iki grup resimlere verilmiş olan hükümleri mukayese ettiğimiz zaman, Sanatkâr Olmayanların insan grubu resimlerinde 'iyi' ve 'çok iyi' değerlerde fazla frekansa, ve manzara resimlerinde ise 'orta', 'fena' ve 'çok fena' değerlerde daha fazla frekansa sahip oldukları görülmektedir. İnsan grubu resimlerinde, bu denekler, manzara resimlerine nazaran, 'çok iyi' değer frekansında % 200 lük ve 'iyi' değer frekansında ise % 118 lik bir fazlalık göster göstermişlerdir. 'Çok fena' değer frekansında ise % 500 lük bir eksikliğe sahip olmuşlardır.

Resim Talebelerine gelince, bu grup denekler değerlendirmelerinde bu kadar geniş farklaşmalar göstermemektedirler. Bunların insan grubu resimlerinde 'çok iyi' değerlerindeki fark % 66 daha fazla, ve 'iyi' değerlerinde ise % 25 daha azdır. Aynı zamanda insan grubu resimlerinde 'fena' değerlerindeki fark % 66 lik, ve 'çok fena' değerlerindeki ise % 100 lük bir fazlalık göstermektedir. Böylece, Resim Talebelerinin, umumiyetle, bu manzara resimlerini daha fazla tercih etmiş buldukları söylenebilir de, bu tercihin Sanatkâr Olmayanların insan grubu resimlerine göstermiş oldukları tercih kadar aşikâr olduğu söylenemez.

Böylece, bu seri tecrübelerden görüldüğüne göre :

- 1 — Sanatkâr Olmayanlar içinde insan muhtevası mevcut olan insan kalabalığı resimlerini sarîh olarak tercih etmektedirler. İçinde hiç insan resmi bulunmayan veya çok silik bir şekilde bulunan manzara resimlerini beğenmemektedirler.
- 2 — Resim Talebeleri, bunların aksine olarak, manzara resimlerini, insan kalabalığı resimlerine tercih etmektedirler. Fakat, bu grubun bu tercihi Sanatkâr Olmayanlarınki kadar sarîh değildir. Bazı zamanlar bunların insan kalabalığı resimlerini manzara resimlerine tercih ettikleri görülmektedir. Buna sebep belki resmin yapılış tarzı veyahut daha başka faktörlerdir. Mâmafih, bu neticelere bakarak muhtevanın Resim Talebelerinin estetik değerlendirmelerinde fazla bir rolü bulunmadığı söylenebilir.

Tecrübe neticelerinin vasati değer ve vasati inhirafları hesaplandığı zaman :

- 1 — Sanatkâr Olmayanların insan kalabalığı grubundaki resimleri, manzara resimlerine tercih etmiş buldukları, Resim Talebelerinin ise pek hafif olarak manzara resimlerini tercih ettikleri söylenebilir.
- 2 — Fakat, Sanatkâr Olmayanlar, insan kalabalığı grubundaki resimleri sarîh olarak tercih etmelerine rağmen, Resim Talebelerine nispeten, her iki gruptaki resimlerin değerlendirmelerinde daha fazla tahavvül göstermişlerdir.

Tablo IV. 10 Resim Talebesi, 10 Sanatkar Olmayanlar, 10 Ressam ve 10 Ümmî tarafından Üçüncü Seri Resimlere verilmiş olan değerler

Seri III Resmin No. ismi	Resim Talebeleri (I)			Sanatkar Olmayanlar (I)			Ressamlar (I)			Ümmîler (I)								
	iyi	Orta	Fena fena	iyi	Orta	Fena fena	iyi	Orta	Fena fena	iyi	Orta	Fena fena						
1	2	3		1	4	2	3	2	4	3	1	1	4	2	2	1		
	Fruits																	
3	7	3		1	2	7		1	3	6		1	3	5	1			
	Bargues																	
4	1	5	3	1		6	4	1	1	4	4	4	1	3	2			
	Danseuses																	
7	2	3		3	2	4	1	1	5	3	1	1	5	2	2			
	Cortes																	
10	2	5	3		1	4	4	1	1	6	3		1	5	2	2		
	Vlamiuck - Paysage																	
Yekûn	7	33	9	1	5	9	23	12	1	6	19	19	6	7	14	17	9	3
2	Matisse - Vase																	
5	7	3		2	6	2	2	6	2	4	1	2	6	6	1	1		
	Le Port																	
6	2	7	1	4	4	2	2	5	3	2	2	5	5					
	Portrait																	
3	2	7	1		2	6	2		5	4	1	5	3	1	1			
	Manet - La Femme																	
9	1	4	5		1	7	2		1	7	2	5	5	1	1			
	Duty - Le Port																	
Yekûn	1	29	13	2	6	15	23	5	1	3	13	23	6	16	25	5	2	2
Umumî Yekûn	3	62	27	3	11	24	46	7	2	14	32	42	12	23	39	22	11	5

C. Üçüncü Seri Tecrübeler :

Üçüncü Seri Tecrübeler Ressamlar (I), Resim Talebeleri (I), Sanatkâr Olmayanlar (I) ve Ümmîler (I) ile yapılmıştır. Bu tecrübelerin şartları bundan evvelki diğer iki tecrübenin aynı idi. İkinci Seri Tecrübelerde olduğu gibi bu tecrübeye de deneklere talimatın ilk kısmı verilmişti. Bu tecrübeler değerlendirmelerde renk şiddetinin tesiri bulunup bulunmadığını araştırmak üzere yapılmıştır.

Beş mat renkli ve beş parlak renkli reproduksiyon malzeme olarak kullanılmıştır. Bu tecrübelerde her iki grubun da muhtevaları aşağı yukarı bir olup, renk şiddetleri farklı olan resim çiftleri kullanılmıştır.

1. Tablo IV'deki frekanslara bakıldığı zaman :

a. Umumiyetle, Ümmîler 'çok iyi' değeri en fazla kullanan denek grubu olup, bunları Ressamlar ve Sanatkâr Olmayanlar takip etmektedir. Fakat bu grup, Sanatkâr Olmayanlardan sonra en fazla 'çok fena' değeri de kullanarak, Sanatkâr Olmayanlarla birlikte müfrit değerlere karşı temayülleri bir kere daha göstermişlerdir.

Resim talebeleri en fazla 'iyi' değeri kullanmışlar ve 'fena' ile 'çok fena' değerlerde en az frekans göstermişlerdir.

Ressamların değerleri bu tecrübelerde daha geniş bir sahaya yayılmış bulunuyordu. Bunlar Resim Talebelerinden daha fazla 'çok iyi' ve 'fena' değerler kullanmışlardır.

b. İki grup resimler birbirleriyle mukayese edildiği zaman, Ressamların mat renkli resimlerde daha fazla 'çok iyi' değer kullandıkları görülmüş, buna mukabil, parlak renkli resimlere ise daha fazla 'iyi' ve 'fena' değerler vermişlerdir.

Resim Talebeleri ise parlak renkli resimlere daha fazla 'çok iyi' ve 'iyi' ve daha az 'orta' ve 'fena' değerler vermişlerdir. Bu denekler her gruptaki resimlerde 'çok fena' değeri hiç kullanmamışlardır.

Ümmîler ve Sanatkâr Olmayanlar mat renkli resimlerde daha fazla 'çok iyi' ve 'iyi' ve daha az 'çok fena' ve 'fena' değerler kullanmışlardır.

Bu seri tecrübe neticelerinin vasatı değer ve inhirafı hesaplandığı zaman :

- 1 — Bilhassa Resim Talebeleriyle, Ressamların yüksek vasatı değer verdikleri resimlerde daha aşağı vasatı inhirafı gösterdikleri görülmektedir. Bu grupların aşağı vasatı değer verdikleri resimlerde ise vasatı inhirafının bazan yüksek, bazan aşağı olduğu görülmektedir.
- 2 — Ümmîlerin ve Sanatkâr Olmayanların ekseriya hem yüksek vasatı değer, ve hem de aşağı vasatı değer verdikleri resimlerde vasatı inhirafı yüksek bulunmaktaydı. Bu seri tecrübelerde

Tablo-V. 10 Resim Talebesi ve 10 Sanatkâr Olmayanlar tarafından Dördüncü Seri Resimlere verilmiş olan değerler

Seri IV No.	Resmin ismi	Resim Talebeleri (I)				Sanatkâr Olmayanlar (I)				
		Çok iyi	İyi	Orta	Fena fena	Çok iyi	İyi	Orta	Fena fena	Çok fena
1	David - Portrait	1	5	4		4	3	2	1	
2	Manet - La Blonde		9	1			4	4	2	
5	David - Portrait		4	6		3	7			
6	Manet - La Lecture		7	3		6	4			
8	Ingres - Portrait		10			1	7	2		
Yekûn		1	35	14		14	25	8	3	
3	Matisse - Interior	1	5	4			1	3	5	1
4	Marquet - Le Saffiches		7	3				4	5	1
7	Manet - Vase		6	4		1	7	2		
9	Bonnard - La Salle	2	7	1		1		4	5	
10	Bonnard - Paysage	1	6	3			3	3	3	1
Yekûn		4	31	15		2	11	16	18	3
Umumî Yekûn		5	66	29		16	36	24	21	3

umumiyetle Ümmîler, Sanatkâr Olmayanlara nazaran daha yüksek vasati değerler göstermişlerdir.

- 3 — Mamafih, bu tecrübelerdeki resimlerin muhtevalarına bakıldığı zaman bunlardan Ressam ve Resim Talebeleri tarafından 'yüksek' değer verilmiş olanlarının çoğunluğunu manzara ve natürmort, ve Ümmîlerle Sanatkâr Olmayanlar tarafından 'yüksek' değer verilmiş olanların çoğunluğunu da portre veya bir manzara içinde insan grubu gösteren resimler teşkil ettikleri görülmektedir.

Ressamlar ve Resim Talebelerinin 'aşağı' değer verdikleri resimlerin

çoğunluğunu insan muhtevası olan resimler, ve Ümmülerle Sanatkâr Olmayanlarınkini ise bunun aksine olarak, manzara ve natür-mort resimleri teşkil etmiştir. Bū sebepten bu cihet bu serideki tecrübelerin neticelerinin kesin olmasına mâni olmaktadır.

D. Dördüncü Seri Tecrübeler :

Bu serideki tecrübeler beşi manzara ve beşi portre resmi olan ve renk şiddetleri farklı bulunan 10 reproduksiyonla yapılmıştır.

1. Resim Talebeleri (I) ve Sanatkâr Olmayanlar (I) ile yapılmış olan bu tecrübelerin adedi netice frekansları Tablo V den görülmektedir.

a. Umumiyetle Resim Talebeleri, Sanatkâr Olmayanlara nispetle daha az 'pek iyi' ve daha fazla 'iyi' ve 'orta' değerler vermişler, ve hiçbir 'fena' veya 'çok fena' değer vermemişlerdir.

Sanatkâr Olmayanlar ise, bunların aksine olarak, daha fazla 'çok iyi', 'fena' ve 'çok fena' değerleri kullanmışlar, 'iyi' ve 'orta' değerleri daha az vermişlerdir. Böylece Sanatkâr Olmayanlar bir kere daha müfrit değerlere doğru olan temayüllerini göstermişlerdir.

b. İki gruptaki resimlerin neticeleri karşılaştırıldığı zaman, Sanatkâr Olmayanlarda sarıh farklaşmalar görülmüştür. Sanatkâr Olmayanlar portre resimlerinin grubunda manzara resimlerine nazaran 'çok iyi' değerinde % 600 lük bir fazlalık farkı göstermişler, buna mukabil manzara resimlerinde 'fena' değerinde portrelere nazaran % 500 lük fazla bir fark göstermişlerdir. Portre grubunda hiç 'çok fena' değer kullanmamışlardır.

Bu kadar sarıh farklaşmaya Resim Talebelerinde rastlanılmaktadır. Bunlar manzara resimlerinde, daha fazla 'çok iyi' ve 'orta' değere sahip olmalarına mukabil, portre resimlerinde de daha fazla 'iyi' değerler vermişlerdir. Mamafih bunların manzara grubundaki 'çok iyi' değerleri portredekilere nazaran % 300 lük bir fark göstermektedir. Bu neticeler; Resim Talebelerinin manzara resimlerini tercihe daha mütemayil olmalarını göstermesine rağmen, bunların tercihleri Sanatkâr Olmayanlarınkı kadar sarıh ve mânalı değildir.

Böylece :

- 1 — Sanatkâr Olmayanlar bu tecrübelerde de Resim Talebelerine nazaran, değerlerinde daha fazla tahavvül göstermektedirler.
- 2 — Sanatkâr Olmayanlar aşağı vasati değer verdikleri resimlerde ise daha da fazla inhirafılar göstermişlerdir.
- 3 — Resim Talebeleri bu tecrübelerde aşağı vasati değer verdikleri resimlerde de biraz tahavvül göstermekle beraber, bu hususiyet bunlarda Sanatkâr Olmayanlarınkı kadar sabit değildir.

E. Beşinci Seri Tecrübeler :

Sanat eserlerinin değerlendirilmelerinde tarz'm (style) oynadığı rolü araştırmak maksadile Beşinci Seri Tecrübeler yapılmıştır.

Muhtevaları farklı olan beş klâsik tarzda yapılmış ve mevzu bakımından bunlara tekabül eden beş modern tarzda yapılmış resimlerin reproduksiyonları malzeme olarak kullanılmıştır, ve birbirine davranış bakımından zıt olduğu tahmin edilen 10 Ressam (II) ile 10 Ümmî (II) üzerinde tecrübeler tatbik edilmiştir. Burada da yine Birinci Seri Tecrübelerdeki talimatın ilk kısmı verilmiş bulunmaktaydı.

Tablo VI. 10 Ressam (II) ve 10 Ümmî (II) tarafından Beşinci Seri Tecrübelerine verilmiş olan değerler.

Seri V No.	Resmin ismi	Ressamlar					Ümmîler			
		Çok iyi	İyi	Orta	Fena fena	Çok iyi	İyi	Orta	Fena fena	
1	Turner - Landscape		4	4	2		3	2	4	1
2	Boticelli - Simonetta Vespucci	7	3				3	7		
4	A. Breuqhel - Flowers		4	3	3		5	3		2
6	Giorgione - Le Concerto		7	2	1		3	6	1	
10	Corot - Forest		3	3	4		3	6	1	
Yekûn		14	16	11	9		17	24	6	3
3	Dufy - Marseille	1	4	4	1		2	4	3	1
5	Picasso - Portrait	1	5	4				2	4	4
7	Dufy - Nogent-le- Perreux	3	3	4			1	5	3	1
8	Matisse - Women at the Beach	1	3	6				3	4	2
9	Braque Flowers	4	4	2			1	3	4	2
Yekûn		10	19	20	1		4	17	18	10

1. Tablo VI'da Ressamlarla Ümmîlerin klâsik ve modern resimlerdeki frekansları görülüyor.

a. Ressamlar, umumiyetle, klâsik tarzdaki resimlerde modern tarzda yapılmış resimlere nazaran, daha fazla 'çok iyi' ve 'fena' değerleri kullanmışlar, 'iyi' ve 'orta' değerlerde ise daha az bir frekans göstermişlerdir.

Ümmîler ise, klâsik tarzdaki resimlere modern tarzdaki resimlere nazaran, daha fazla 'iyi' ve 'çok iyi' ve daha az 'orta' ve 'fena' değerler vermişlerdir. Bunlarda görülen tek 'çok fena' değer modern serisinde kullanılmıştır.

Ümmîlerin klâsik tarzdaki resimlerde, modern tarzdaki resimlere nazaran 'çok iyi' değerdeki farkı % 300 daha fazla, 'fena' değerinde ise % 233 daha azdır.

Buna mukabil, Ressamlar klâsik tarzdaki resimlerde, modern tarzdaki resimlere nazaran 'çok iyi' değerinde % 40 ve 'fena' değerinde de % 800 bir fazlalık farkı göstermişlerdir. Böylece, klâsik tarz resimlerde modern tarz resimlere nazaran, Ressamların daha müfrit değerler kullanmış oldukları görülmektedir.

Her iki gruptaki denekler karşılaştırıldığı zaman, Ümmîlerin ressamalara nazaran klâsik tarzdaki resimlerde 'çok iyi' değerindeki farkı % 22 bir fazlalık, ve 'fena' değerindeki farkı da % 200 bir eksiklik göstermektedir.

Ressamların ise modern tarzdaki resimlerde Ümmîlere nazaran 'çok iyi' değerindeki farkı % 150 bir fazlalık ve 'fena' değerinde ise % 900 bir eksiklik göstermektedir. Böylece :

- 1 — Ümmîler, umumiyetle, klâsik tarz resimleri modern tarzdaki resimlere sarîh olarak tercih etmektedirler.
- 2 — Ressamların, umumiyetle, modern tarzdaki resimleri tercih ettikleri söylenebilirse de, bunların bu tercihleri Ümmîlerinki kadar sarîh değildir. Bu grup denekler klâsik tarz resimlerde daha ziyade müfrit değerler kullanmışlar, modern tarz resimlerinde ise daha mutedil değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Tablo VII. 10 Ressam (II) ve 10 Ümmî (II) tarafından Beşinci Seri Tecrübelerde 'yüksek' değerler verilmiş olan resimler

Resim	Ressamlar			Resim	Ümmîler		
	Yüksek	Orta	Aşağı		Yüksek	Orta	Aşağı
2	10			2	10		
6	9	1		6	9	1	
9	8	2		10	9	1	
7	6	4		4	8		2

b. Resimleri ayrı ayrı tetkik edecek olursak, bazı resimlere Ressamlar tarafından, diğer bir kısmına da Ümmîler tarafından 'yüksek' değerler verildiği, bir kısmının da bu denek grupları tarafından tercih edilmedikleri görülmektedir.

Tablo VII de Ressamlarla Ümmîlerin 'yüksek' değerler vermiş oldukları resimler görülmektedir. Bu tablodan görüldüğüne göre, klâsik tarzda bir portre (Resim 2) ile yine klâsik tarzda bir insan grubu resmi (Resim 6) her iki gruptaki denekler tarafından 'yüksek' değer almışlardır. Ressamların 'yüksek' değer vermiş oldukları diğer iki resim modern tarzda bir natür-mort ile yine modern tarzda bir manzara resmiydi.

Ümmîlerin yüksek değer verdikleri diğer her iki resim de klâsik tarzda yapılmış resimler grubuna dahil olup, bunlardan biri figürlü bir manzara, diğeri ise çiçekli bir natür-mort'tu. Mamafih, bu natür-mort (Resim 4), bu gruptaki denekler tarafından iki aşağı değer de almış bulunduğundan, mutlak olarak bütün grup tarafından tercih edilmiş olduğu söylenemez.

Tablo VIII. 10 Ressam (II) ve 10 Ümmî (II) tarafından Beşinci Seri Tecrübelerde 'aşağı' değerler verilmiş olan resimler

Resim	Ressamlar			Ümmîler			
	Yüksek	Orta	Aşağı	Resim	Yüksek	Orta	Aşağı
10	3	3	4	5	2	4	4
4	4	3	3	8	3	4	3
1	4	4	2	9	4	4	2

Tablo VIII de her iki gruptaki denekler tarafından 'aşağı' değerler verilmiş olan resimler görülmektedir. Ressamlar tarafından aşağı değer verilmiş olan her üç resimde klâsik tarzda dahil olup, manzara ve natür-mort resimleriydi. Bunlardan ikisini (Resim 10 ve Resim 4) Ümmîlerin yüksek değer vermiş oldukları resimler teşkil etmekteydi.

Ümmîler 'aşağı' değer vermiş oldukları resimlerin hepsi modern tarzda yapılmış olup, bunlardan birini bir portre (Resim 5) birini bir insan grubu resmi (Resim 8) ve üçüncüsünü de Ressamların yüksek değer vermiş oldukları çiçekli natür-mort teşkil etmekteydi.

Böylece :

- 1 — Ümmîler, umumiyetle klâsik tarzda yapılmış olan portre ve insan kalabalığı resimlerini tercih etmektedirler.
- 2 — Ümmîler, modern tarzda yapılmış olan portre ve insan kalabalığı resimlerini ise hiç beğenmemektedirler.
- 3 — Ümmîler, klâsik tarzda yapılmış olan natür-mort resimlerini modern tarzda yapılmış olanlarına tercih etmektedirler.

- 4 — Ressamlar, Ümmîler gibi, klâsik tarzda yapılmış olan portre ve insan kalabalığı resimlerini tercih etmektedirler.
- 5 — Ressamlar, aynı zamanda, modern tarzda yapılmış olan manzara ve natür-mort'ları tercih etmektedirler.
- 6 — Ressamlar, klâsik tarzda yapılmış olan manzara ve natür-mort resimlerine aşağı değer vermektedirler.
- 7 — Ümmîler yüksek vasati değere sahip oldukları resimlerde daha az ve aşağı vasati değere sahip oldukları resimlerde ise daha fazla bir tahavvül göstermişlerdir.
- 8 — Ressamlar, aşağı vasatî değer gösterdikleri resimlerde, yüksek vasatî değer gösterdikleri resimlerden daha az bir tahavvül göstermektedirler.
- 9 — Ümmîler, en aşağı vasati değerleri modern tarzdaki portre ve insan grubu resimlerine vermişlerdir.

F. Altıncı Seri Tecrübeler :

Altıncı Seri Tecrübeler, değerlendirmelerdeki sebat ve değişimleri görmek maksadiyle, Birinci Seri Tecrübeler altı aylık bir fasıladan sonra, Resim Talebeleri (I) ve Sanatkâr Olmayanlar (I) ile tekrarlanarak yapılmıştır:

Tablo IX. İki grup denek tarafından Birinci Seri Resimlere ilk ve tekrarlanmış tecrübelerde verilmiş olan değerler

Denekler	Çok iyi		İyi		Orta		Fena		Çok fena	
	İlk	Tekrar	İlk	Tekrar	İlk	Tekrar	İlk	Tekrar	İlk	Tekrar
Resim										
Talebeleri (I)	14	9	53	61	27	27	5	3	1	
Sanatkâr										
Olmayanlar (I)	15	7	36	44	28	24	16	22	5	3

1. Tablo IX dan Birinci Seri Tecrübelerde ilk ve tekrarlandığı zaman elde edilen muhtelif değer frekansları görülmektedir.

a. Bu tabloda Resim Talebeleriyle Sanatkâr Olmayanların iki müfrit hüküm olan 'çok iyi' ve 'çok fena' nm frekanslarının zaman fasılasından sonra azaldığı görülmektedir. 'Çok iyi' değerinde bu azalma Resim Talebelerinde % 55 ve Sanatkâr Olmayanlarda % 114 tür. 'Çok fena' değerinde Sanatkâr Olmayanlar % 66 bir eksilme göstermişlerdir. Bu değer Resim Talebelerinde bir defa olmak üzere, ilk tecrübeye rastlanılmıştır.

Bunun aksine olarak 'iyi' değerinde Resim Talebelerinde % 15 ve Sanatkâr Olmayanlarda % 22 bir artış kaydedilmiş bulunmaktadır.

'Orta' değerdeki frekans Resim Talebelerinde her iki tecrübeye de ay-

nı kalmış, Sanatkâr Olmayanlarda % 16 eksilmiştir. Fakat 'fena' değerinde Resim Talebelerinin göstermiş oldukları % 66 eksilmeye mukabil, Sanatkâr Olmayanlarda % 37 bir artış görülmektedir. Bundan dolayı :

- 1 — Her iki gruptaki deneklerin tecrübeler tekrarlandığı zaman en müfrit değerlerden uzaklaşma temayülü göstermiş oldukları söylenebilir.
- 2 — Sanatkâr Olmayanların 'orta' değerlerdeki eksilmeye mukabil, 'fena' değerlerde bir çoğalma göstermeleri, bunların hükümlerinin zamanla daha şiddet kespetsmiş olduklarını düşündürmektedir. Buna mukabil, Resim Talebeleri 'fena' hükümlerinde bir azalma, 'iyi' hükümlerde ise bir çoğalma göstererek, evvelce gördükleri resimlere karşı daha müsamahakâr bir tavır takınmışlardır.
- 3 — Resim Talebelerinin değer dağılımları, tecrübeler tekrarlanıldığı zaman gitgide azalmaktadır.
- 4 — Sanatkâr Olmayanlar, tecrübeler tekrarlandığı zaman da, vasati değerlerin inhirafalarında, yine evvelce göstermiş oldukları tahavülleri göstermektedirler.
- 5 — Resimlerin hiçbirinde zaman fasılasından sonra, her iki denek grubu tarafından, büyük farklarda, değer artış veya eksilmelerine rastlanılmamıştır.

III. BİRİNCİ SERİ RESİMLERİN SERLEVHALARINA AİT TAHLİLLER

Birinci Seri Tecrübelerde deneklere verilmiş olan talimatın ikinci kısmında denekten resme bir serlevha vermesi isteniyordu. Bu şekilde, muhtelif grup deneklerin muhtelif resimlerde alâka merkezlerinin nerelerde toplandıkları ve bunların mahiyetleri araştırılmıştı.

Tecrübelerin bu kısmında neticeler işlenirken ilk önce resmi yapan ressamın kendisinin, veya müzelerdeki san'at eksperlerinin vermiş oldukları isim nazarı itibare alınmış ve buna resmin ESAS'ı denilmiştir. Fakat, ilk iki resmi takip eden diğer resimlerde resmin, Esas'ına bağlı olacak hususi tâbirler kullanılmış olduğundan ve deneklerin bunları kullanabilmeleri imkânsız bulunduğundan, meselâ, Resim 8 in ismi olan "Hyde Park" ta Esas "Park" olarak, ve Resim 9 daki "Le Bar de Folies Bergères" de Esas "Bar" olarak kabul edilmiştir. Sadece Resim 5 ve Resim 10 da resmin Esas'ını tâyin ederken isimlerine sadık kalmak mümkün olmamıştır. Bir nehir üzerinde sandallar bulunan, ve kıyadaki iki insanın arkadan görülmekte olduğu Resim 5, ressam Manet tarafından "Argenteuil" olarak isimlendirilmiştir. Bunu Esas olarak almak mümkün olmadığı için resimde en fazla göze çarpan "Kayıklar" Esas olarak kabul edilmiştir. Resim 10'a ressam Bonnard tarafından "Sarı Şal" adı verilmiş olmasına rağmen sahne bariz

bir şekilde "Yemek Odası" olduğundan Esas olarak bu kabul edilmiş bulunuyordu.

Her resim için kabul edilmiş olan Esas'lar nazarı itibare alınarak denekler tarafından resimlere verilmiş olan isimler mukayese edilmiştir. Ehemmiyet bakımından Esas'tan bir kademe geride bulunan objelere Birinci Derecede Yakın (Primary Adnexes), Esas'tan oldukça geride olan objelere İkinci Derecede Yakın Objeler (Secondary Adnexes) ismi verilmiştir. Neticeler, Kifayetli ve Kifayetsiz olmak üzere iki ayrı kategori altında toplanmış bulunuyordu.

Esas'ı, veya muayyen bir şekilde hususileştirilmiş Esas'ı veya Birinci Derecede Yakın Objelerle birlikte Esas'ı, veya bu sahadaki eksperlerin kullandıkları natür-mort, peysaj, kompozisyon gibi Umumî Teknik Tâbirlerin içine girebilen bütün serlevhalar Kifayetli isimler olarak kabul edilmiştir. Kifayetsiz isimlerin altına ise, yalnız Birinci Derecede Yakın Objelerin, veya İkinci Derecede Yakın Objelerin, veyahut Esas'dan bahsetmeyen yanlış tâbirlerin kullanıldığı serlevhalar konulmuştur. Resimlerin Birinci Derecede Yakın ve İkinci Derecede Yakın Objelerini ve bazı hallerde Esas'ı tâyin edebilmek için tecrübelerde deneklik yapmış olan 10 Ressamın ayrıca fikri alınmış ve en çok rey alan tâbirler tabloya ithal edilmiştir.

Tablo X. Serlevhalara ait tahlillerde altı grup denegin muhtelif kısımlardaki umumî yekûnlar

	Resim Talebesi (I)	Resim Talebesi (II)	Ressamlar (I)	Sanatkâr Olmayanlar (I)	Sanatkâr Olmayanlar (II)	Ümmîler (I)
A — Kifayetli İsimler						
1 — Umumî Teknik Tâbirler	64	59	54	23	28	15
2 — Esasa ait Tâbirler	24	24	35	38	39	43
Yekûn	88	83	89	61	67	58
B — Kifayetsiz İsimler						
1 — Birinci Derecede Yakın İsimler veya bunlarla birlikte ikinci derecede yakın isimler	11	13	10	23	24	23
2 — İkinci Derecede Yakın İsimlerle, Esasa ait olmayan tâbirler	1	4	1	14	9	19
Yekûn	12	17	11	39	33	42

1. Serlevhalara ait tahlillerin adedi neticelerine bakıldığı zaman, bu cevapların muayyen tâbirler etrafında toplanmış oldukları görüldüğünden, tablolar iki esas kategori ve her bir kategoriye ikişer tâli grup konulmak suretiyle yapılmıştır.

a. Tablo X da altı grup denek tarafından verilmiş olan serlevhaların tahlillerinin umumî yekûnları görülmektedir. Bu tabloda Ressamların Kifayetli İsimlerde en yüksek frekans yekûnuna ve Ümmîlerin ise en aşağı frekans yekûnuna sahip oldukları görülmektedir. Bunların umumî frekansı Ressamlara nazaran % 53 daha azdır.

Kifayetli İsimlerde Resim Talebeleri (I) in yekûnu Resim Talebeleri (II) ye nazaran ve Sanatkâr Olmayanların (II) yekûnu Sanatkâr Olmayanlar (I) e nazaran daha yüksektir. Resim Talebeleri (I) in yekûnu Ressamlardan ancak % 1 nispetinde daha azdır.

Kifayetsiz İsimlerde Ümmîlerde en yüksek vasatı, ve Ressamlarda en aşağı vasatı göze çarpmakta, Ressamları Resim Talebeleri (I) takip etmektedir. Fakat buna rağmen, Ümmîlerin Kifayetsiz İsimlerdeki yekûnu, Kifayetli İsimlerdeki yekûnlarından % 38 daha azdır. Ressamların ise, Kifayetsiz İsimlerdeki yekûnu % 71 daha azdır.

Ümmîlerin Kifayetsiz İsimleri Sanatkâr Olmayanlar (I) den % 7 daha fazlaydı, ki bu grup bu kategoride Ümmîlerden sonra en fazla frekans göstermiş gruptu. En az frekans gösteren Ressamların yekûnu % 281 Ümmîlerden daha azdır.

Her iki grup Resim Talebeleri ile her iki grup Sanatkâr Olmayanların yekûnlarında birbirlerinden büyük farklar görülmemektedir.

Böylece :

- 1 — Resim Talebeleri, yani ressam olmak üzere yetişen kimseler, sanat eserlerinin teknik hususiyetleriyle daha fazla meşgul olmaktadır. Bunlar bir resmin mevzuuna fazla bir alâka duymamaktadır. Umumî Teknik Tâbirler, Esas'a ait tâbirlere nazaran Resim Talebeleri (I) de % 166, ve Resim Talebeleri (II) de % 145 daha fazladır.
- 2 — Ümmîler bu cetvelin tam öbür ucunu işgal etmekte, ve bunlarda Esas'a ait tâbirler Umumî Teknik Tâbirlerden daha fazla bulunmaktadır. Ümmîleri bu bakımdan, Sanatkâr Olmayanlar (II) ile Sanatkâr Olmayanlar (I) takip etmektedir.
- 3 — Ressamların Umumî Teknik Tâbirleri Esas'a ait tâbirlerden daha fazla olmasına rağmen (% 54), bunların bu Esas'a ait tâbirlerdeki frekansları Resim Talebelerinininkine nispeten daha fazlaydı. Böylece, bunların ressam olmak üzere yetişen kimselerden daha fazla bir resmin mevzuuyla alâkadar oldukları söylenebilir. Buna sebep, belki de sanatlarının artık elde etmiş oldukları bir veç-

hesine çok fazla alâka duymaya lüzum görmedikleri, ve alâkalarının bu yüzden daha geniş bir sahaya yayılmış olmasıdır. Resim olmak üzere yetişen şahısları ise, en fazla müstakbel mesleklerinin ustalık kısmı alâkadâr ediyor.

Kıfayetsiz isimlendirmelerde bütün denek gruplarının Birinci Derecede Yakın Objeleri, İkinci Derece Yakın Objelere nazaran daha fazla kullandıkları görülmektedir.

Ressamları, Resim Talebeleri (I) ve Resim Talebeleri (II) takip ederek, bu üç grup en az Birinci ve İkinci Derecede Yakın Objeleri serlevhalarında kullanmışlardır.

Her iki grup Sanatkâr Olmayanlarda Birinci Derecede Yakın Objeler Ümmîlere nispeten daha fazlaydı. Bunun aksine olarak Ümmîlerde her iki grup Sanatkâr Olmayanlardan daha fazla İkinci Derecede Yakın Objeler mevcuttur. Bunların frekansları Sanatkâr Olmayanlar (I) den % 36 daha azdır.

Sanatkâr Olmayanlar (I) Sanatkâr Olmayanlar (II) den daha çok bu tâli gruplarda Frekans göstermişlerdir. Birinci Derecede Yakın isimlendirmelerde bu frekans % 4, İkinci Derecede isimlendirmelerde de % 55 daha fazladır.

Böylece

- 1 — Her altı grup denekte İkinci Derecede Yakın Objeler daha az frekanttır, yani, hepsi, Esas'dan bir kademe gerideki objelere, daha gerilere yerleşmiş olan objelerden fazla ehemmiyet verdikleri görülmektedir.
- 2 — Her iki grup Sanatkâr Olmayanların Birinci Derecede Yakın Objeleri daha fazla olmasına mukabil, Ümmîlerin İkinci Derecede Yakın Objeleri daha fazladır ve bu suretle daha geniş bir tahavvül göstermektedirler. Bu gruplar Umumî Teknik Tâbirlerde az frekans göstererek, resmin mevzuuyla daha fazla alâkadâr olmuşlardır.
- 3 — Ressamlar resmin muhtevasiyle daha fazla bir şekilde alâkadâr olmuşlar ve Resim Talebelerine nispeten daha az Kıfayetsiz İsimlendirmelerde bulunmuşlardır.
- 4 — Alâka merkezleri sarîh olmayan resimlere Sanatkâr Olmayanlarla Ümmîler tarafından daha fazla kıfayetsiz isimler verilmiştir.
- 5 — Bir resmin değerlendirilmesi ile ona isim verilmesi arasında fazla bir münasebet görülmemektedir. Sanatkâr Olmayanlarla Resim Talebeleri tarafından yüksek değerler verilmiş olan resimlere daha aşağı değerler verilmiş resimlerden daha fazla Kıfayetsiz isimler verilmiş bulunuyordu. Fakat Sanatkâr Olmayanlar tarafından en yüksek değerler verilmiş olan resimlere az Kıfayetsiz isimler verildiği vâki değildi. Daha ziyade ortalama değerler verdikleri re-

simlerde daha fazla Kifayetsiz İsimlere sahip olmaktadır. Belki de eserde sarıh bir Esas bulamamış olmaları bunların resim hakkında daha mütevakkız davranmalarına sebep olmuştur.

- 6 — Ümmîler aşağı vasatî değerler verdikleri resimlerde daha fazla Kifayetsiz İsimler vermek temayülünü gösteriyorlar. Bu grup daha ziyade kendileri için sarıh bir Esas'ı olmayan resimleri reddetmek temayülünü göstermektedirler.
- 7 — Esas'ı bir portre veya basit bir natür-mort olan resimlere bütün denek grupları tarafından Kifayetli İsimler verilmiştir.
- 8 — Bilhassa Ümmîlerin, ve bir bakıma Sanatkâr Olmayanların yüksek değer verdikleri resimler, Esas'ı sarıh olup, kendilerine Kifayetli İsimler verilmiş olan resimlerdi.
- 9 — Esas'm sarıh olması ve Resim Talebelerinin fazla Kifayetli İsim verip vermemeleriyle resmin değerlendirilmesi arasında büyük bir münasebet görülüyor. Bunlardan bir grup en yüksek vasatî değer vermiş oldukları resme en az Kifayetli İsim vermiş bulunmaktaydı.

IV. BİRİNCİ SERİ RESİMLERDEKİ CEVAP MUHTEVALARINA AİT TAHLİLLER :

Birinci Seri Tecrübelerde deneklere verilmiş olan talimatın son kısmında, deneklerden resme verdikleri değerın sebepleri sorulmaktaydı. Zaten deneklere ilk sual sorulduğu zaman, daha sonra böyle bir sualle karşılaşacakları ikaz edilmişti. Denekler herhangi bir zaman limiti olmadan konuşmakta serbest bulunuyorlardı.

Tecrübelerin bu kısmında verilmiş olan cevapların neticelerini işleyebilmek için, deneklerin bütün mülâhazaları ayrı ayrı tahlil ve tasnif edilmiştir. Bu tahlilin neticesinde cevapların iki esas faktör etrafında toplanmış olduğu görülmektedir. Bu faktörler: Umumi Objektif Tesirler ile Umumi Sübjektif Tesirlerdir. Umumi Objektif Tesirler altıda altı tâli grup ve Umumi Sübjektif Tesirlerde de dört tâli grup tasnif edilmiştir.

Resmin Objektif hususiyetlerine ait umumi mülâhazalarla, resmin tarzı (style) hakkındaki fikirler, renk kıymetlerinin armonisine ait mülâhazalar, resimdeki objelerin tek tek veya bütündeki biçimleri, resmin kompozisyonu ve teknik yapısına ait bütün fikirler Umumi Objektif tesirlere ithal edilmiştir.

Resmin Sübjektif hususiyetlerine ait mülâhazalar, muhtevaya ait umumi fikirler, ressamın ait mülâhazalar, veya resmin hatırlattığı diğer umumi fikirler, Umumi Sübjektif Tesirler grubuna dahil edilmiştir.

Tablo XI. Cevap muhtevalarına ait tabillerde altı grup denegin Birinci Seri Resimlerdeki umumi yekünları

Resim	Umumi Objektif Tesirler						Umumi Sübjektif Tesirler						Umumi Yekün		
	RT (I)	RT (II)	R (I)	SOM (II)	Üm. (I)	Yekün (I)	RT (I)	RT (II)	R (I)	SOM (II)	SOM (I)	Üm. (I)		Yekün (I)	
1	19	16	21	15	9	4	84	8	10	11	19	7	11	66	150
2	6	10	15	9	1		41	6	13	9	15	11	11	65	106
3	12	15	14	4	4	1	50	7	8	9	17	13	13	67	117
4	13	7	9	3	2		34	16	12	14	11	12	11	16	110
5	10	9	9	4	2		34	12	8	9	10	9	13	61	95
6	10	12	16	9	2	3	52	13	7	8	13	11	9	61	113
7	17	10	17	5	4		53	9	7	9	11	10	10	56	109
8	14	10	14	8	8	1	55	15	8	17	15	6	9	70	125
9	13	10	16	14	3	2	53	6	7	10	10	13	13	59	117
10	14	10	6	9	2		41	3	7	19	12	11	15	67	108
Yekün	118	119	137	80	37	11	502	95	87	115	133	103	115	648	1150

1. Tablo XI de altı grup denegin Birinci Seri Resimlerdeki mülâhazalarının iki esas gruptaki yekûnları görülmektedir.

a. Burada umumi olarak Sübjektif Tesirlerin yekûnu Objektif Tesirlere nazaran % 28 daha fazla olduğu görülmektedir.

Ressamlar umumi mülâhazalarda en fazla yekûn göstermiş denek grubudur. Bunları Resim Talebeleri ve Sanatkâr Olmyanlar takip etmekte ve Ümmiler en az yekûna sahip denek grubu olmaktadır. Bunların umumi mülâhazalarının yekûnu ressamardan %100 daha azdır.

Deneklerin iki ayrı gruptaki cevap yekûnları mukayese edildiği zaman, Ressamların yekûnu Objektif Tesirlerde en fazla, Ümmilerin en azdır. Sübjektif Tesirlerde Sanatkâr Olmyanları Ümmiler takip etmekte ve Ressamlardan sonra en az frekansa Resim Talebelerinde rastlanılmaktadır. Resim Talebeleri bu grup mülâhazalarda Sanatkâr Olmyanlara nazaran %34 daha az frekans göstermişlerdir. Buna göre :

- 1 — Ressamların denekler arasında en fazla konuşan grup olduğu görülmektedir. Bunlar resmin objektif hususiyetleriyle birlikte sübjektif mülâhazalarda da bulunmuşlardır.
- 2 — Ümmilerle Sanatkâr Olmyanların mülâhazaları ekseriya Ümmi Sübjektif Tesirler olup, oldukça emosyonel ve teessüri bir nüansa sahiptir.

b. Muhtelif resimler hakkında verilmiş olan mülâhazalara bakıldığı zaman, en fazla frekansın Resim 1 de bulunduğu görülmektedir. Buna sebep herhalde bu resmin ilk gösterilen resim olmasından dolayıdır.

Bu Resim 1 den maada Resim Talebeleri (I) ve Ressamlar Resim 7 de, Resim Talebeleri (II) Resim 3 de, Sanatkâr Olmyanlar (I) Resim 9 da, Sanatkâr Olmyanlar (II) Resim 8 de ve Ümmiler Resim 6 da Umumi Objektif Tesirlerde yüksek frekanslar göstermişlerdir. Resim 7 ile Resim 3'e bahsi geçen denekler tarafından yüksek vasati değer verilmiş olmasına mukabil, Sanatkârların ve Ümmilerin fazla frekans göstermiş buldukları Resim 9, Resim 8 ve Resim 6 nm vasati değerleri aşağı bulunmaktaydı.

Umumi Sübjektif Tesirlerde, Resim Talebeleri (I) Resim 4 de, Resim Talebeleri (II) Resim 2 de, Ressamlar Resim 10 da, Sanatkâr Olmyanlar (I) 3 de, Sanatkâr Olmyanlar (II) 3 ve 9 da, Ümmiler ise Resim 10 da yüksek yekûn göstermişlerdir.

Bunlardan 4, 2 ve 10 uncu resimler bu gruplarla yüksek vasati değere sahip bulunan resimlerdi. Fakat Ümmilerle Sanatkâr Olmyanların yüksek değer vermiş buldukları 3, 9 ve 10 uncu resimlerin vasati değerleri çok aşağı idi.

Buna göre :

- 1 — Ressamlarla, Resim Talebelerinin yüksek vasati değer verdikleri resimlerde daha fazla mülâhazalar yürüttükleri söylenebilir.

- 2 — Ümmilerle Sanatkâr Olmiyanlar ise aşağı vasatı değer verdikleri resimler hakkında daha fazla konuşmuşlardır.
- 3 — Bütün gruplardaki denekler aynı resimde her iki çeşit mülâhazalarda aynı derecede fazla frekans göstermişler, bazı resimlerde bir gruba, bazılarında diğer gruba ait mülâhazalarda bulunmuşlardır.

Buradaki bazı neticelerle olan müşabehetinden dolayı, Catherine Patrick'in çalışmasına (2) kısa bir göz atılacaktır. Bu çalışmada 20 Kolej mezununun iyi ve kötü sanata misal olan altışar resme karşı reaksiyonları mukayese edilerek, hangi çeşit sanatın daha fazla zihni faaliyet yarattığı ve tahayyülü daha fazla tembih ettiği araştırılmıştır. Burada iyi sanata misal olarak kullanılan resimler, artistik kabiliyeti olduğu kabul edilen şahıslar tarafından kömür kalemle çizilmiş resimlerdi. Kötü sanata misal olan resimler ise, resim kabiliyeti olmiyan şahıslara çizdirilmişti.

Cevaplar tetkik edildiği zaman iyi sanatın daha değişik ve daha fazla cevaplar verdirmiş olduğu görülmüştür. Verilen volunter mülâhazalardan iyi sanatın muhayyileyi daha fazla harekete getirdiği görülmüştür. İyi resimler aynı zamanda fertlerin şahsiyetlerinde daha fazla bir ileri fırlayış hareketi, bir "self projection" meydana getirmişler, daha fazla hâtıralar uyandırmışlardır.

C. Patrick'in çalışması ile bu araştırma arasında gerek gaye, malzeme ve gerek denekler bakımından fark bulunmakla beraber, bu neticeler enteresandır. Bütün tecrübelerde kullanılan resimler sanat kıymeti bulunan resimler olmasına rağmen bütün denekler tarafından böyle kabul edilmiş ve cevap muhtevalarının frekans ve tahlilleri Patrick'in çalışmasındaki neticelere benzer bazı neticeler göstermiştir.

Deneklerin muhtelif tâli gruplardaki frekansları tetkik edildiği zaman :

a. Ümmiler Umumi Objektif Tesirlerde yalnız Biçime ait mülâhazalar vermişlerdir. Umumi Objektif Tesirlerde ise en yüksek frekansı, Umumi Sübjektif Hususiyetler ve muhtevaya ait fikirlerde göstermişlerdir.

Böylece, bu grup estetik değerlendirmelerinde resmin muhtevasiyle alâkadâr olup sübjektif mülâhazalarda fazlaca bulunmuşlardır.

b. Ressamlara ait fikirlerin %51 ' i Ressam grubu tarafından verilmiştir. Bu suretle, bu denekler kendi meslekdaşları hakkında en fazla fikir yürütmüş olan gruptur. Bunlar aynı zamanda Umumi Objektif Mülâhazalarda da bulunarak, cevaplarında hem emosyonel ve hem de entellektüel bir hususiyet göstermişlerdir.

(2) Patrick, C. *Different Responses Produced by Good and Poor Art*, J. Gen. Psychol. 1946, 34, 76-96.

c. Sanatkâr Olmıyanlar cevapları da aşağı yukarı Ümmilerinkine benzeyen bir hususiyet arz etmekteydi.

d. Resim Talebeleri en yüksek frekansı Umumi Objektif Tesirler grubunda, Umumi Objektif Hususiyetler, Renk kıymetlerinin dağılımı ve Teknik hakkında mülâhazalarda göstererek, bütün tecrübeler boyunca resmin yapı işçiliği mevzuu üzerinde durmuşlardır.

V. Yedinci Seri Tecrübeler :

Yedinci Seri Tecrübeler 6 Ressam, 10 Resim Talebeleri (III) 10 Sanatkâr Olmıyanlar (III), 10 Sanat Tarihi Talebeleri (I) ve 10 Ümmi olmak üzere 50 denekle yapılmıştır. Bu tecrübelerde malzeme olarak Birinci Seri Resimler kullanılmıştır. Resimlerle yapılan tecrübî kısma ilâveten, ayrıca bir de soruşturma kısmı mevcut olup, tecrübeler bu suretle aslında iki seriden müteşekkil bulunmaktaydı. Bu serideki gerek tecrübî ve gerekse soruşturma kısmındaki talimat etraflı olarak birinci bahiste verilmiştir.

A. Tecrübelerin Neticeleri :

Tecrübî kısımda deneklerin kendilerine gösterilen resimlerin neden iyi, neden fena.. vesaire olduğuna dair ileri sürdükleri mülâhazaların, dokuz muhtelif gruba tasnifi mümkün olmuştur.

a. Bu eseri tecrübelerde Ressamlar resimleri iyi yapan hususiyetleri anlatırken, dokuz mesele üzerinde durmuşlardır. Burada sırasıyla en yüksek vasatîyi, Teknik hakkında Umumi Objektif Tesirler, Resim Konstruksiyonuna ait Objektif tesirler, Ressama ait düşünceler ve Renk Terkibine ait fikirlerde göstermişlerdir.

Ressamlar resimlerin fena olmalarına sebep olarak ileri sürdükleri hususiyetleri zikrederken, bu dokuz meseleden yalnız sekizi üzerinde durmuşlar, Muhtevaya ait Sübjektif Tesirler'e, bu kısımda temas etmişlerdir. Burada en yüksek vasatîyi sırasıyla, Teknik hakkında Umumi Objektif Tesirler, Resim Konstruksiyonuna ait Objektif Tesirler, ve Ressama ait düşünceler olmak üzere üç grupta göstermişlerdir.

b. Resim Talebelerinin de resimlerin iyi olmasına sebep olarak ileri sürdükleri mülâhazalar dokuz grupta toplanmış bulunup, bunlar en yüksek vasatîyi sırasıyla, Renk Terkibine ait fikirler, Resim Konstruksiyonuna ait Objektif tesirler, Leke Terkibine ait fikirler, ve Biçim hakkındaki fikirlerde göstermişlerdir.

Resimlerin fena olmasına sebep olarak ileri sürdükleri mülâhazalarda ise Teknik, Konstruksiyon, Renk ve Leke meseleleri üzerinde en fazla durmuşlar, Stil üzerinde fikir yürütmüyerek, cevapları sekiz grupta toplanmış bulunuyordu.

c. Üniversitede Sanat Tarihi tahsil etmekte olan talebelere gelince, bunların da resimlerin iyi olmasına sebep olarak verdikleri cevaplar dokuz

gruba ayrılmaktaydı. Bunlar yüksek vasatileri sırasıyla Muhtevaya ait tesirler, Renk Terkibine ait fikirler, Teknik hakkındaki Umumi Objektif Tesirler ve Konstrüksiyona ait tesirlerde göstermişlerdir.

Resimlerin fena oluşuna sebep olarak ileri sürmüş oldukları mülâhazalar yedi gruba tasnif edilmiştir. Bu kısımda bunlar, Desen yapısı ve Stil hakkında fikir yürütmemişler, en yüksek vasatileri Teknik, Renk Terkibi, Muhtevaya ait sübjektif tesirler ve Konstrüksiyona ait tesirlerde göstermişlerdir.

6. Sanatkâr Olmyanlar grubuna dahil olan Üniversite Talebelerine gelince, bunların resmi iyi yapan hususiyetler hakkındaki fikirleri sekiz gruba tasnif ediliyordu. Bu grup, Desen hakkında hiç bir fikir yürütmemiş bulunuyor ve en yüksek yekûnları Muhtevaya ait Sübjektif Tesirler, Renk Terkibi, Teknik ve Konstrüksiyona ait tesirlerde gösteriyordu.

Resimleri fena yapan sebepleri ise altı grupta tasnif edebilmekte, Desen, Leke terkibi ve Ressama ait fikirlere bu kısımda rastlanılmamaktaydı. Bunların en fazla üzerinde durdukları meseleler yine bir evvelki kısımda olduğu gibi, Muhteva, Renk, Teknik ve Konstrüksiyona ait fikirlereydi.

e. Ümmiler yalnız beş gruba tasnif edilebilen mülâhazalar yürütmüşlerdir. Bunlar resmi hem iyi yapan ve hem fena olmasına meydan veren sebepler arasında, Konstrüksiyona ait fikirler, Desen, Leke Terkibi ve Stil hakkında mülâhazalar yürütmemişlerdir. Her iki kısımda da muhtevaya ait Sübjektif fikirler, Renk Terkibi, Teknik ve Biçim hakkındaki fikirlerde en yüksek vasatileri göstermişlerdir.

Bu suretle :

- 1 — Beş grup deneklerin hepsi resimleri tenkit ederken, renk ve teknik hakkında mülâhazalar yürütmüşlerdir.
- 2 — Ümmilerden maada diğer dört grupta ayrıca Konstrüksiyona ait fikirlerde yüksek vasati göstermişlerdir.
- 3 — Sanat Tarihi Talebeleri,, Sanatkâr Olmyanlar ve Ümmiler en yüksek vasatiyi Muhtevaya ait Sübjektif tesirlerde göstermişlerdir.
- 4 — Ressamlar, resmin yapılaşa ait teknik, konstrüksiyon ve renk meselesinin yanı sıra, ressama ait düşüncelerde yüksek bir vasati göstermiş bulunmaktaydılar.
- 5 — Resim Talebeleri ise resmin objektif yapısına ait meseleler üzerinde durarak, en yüksek vasatiyi renk, konstrüksiyon, Teknik ve Leke terkibine ait fikirlerde göstermişlerdir.
- 6 — Sanat Târihi Talebeleriyle Sanatkâr Olmyanlar muhtevaya ait sübjektif tesirler, Renk, Konstrüksiyon ve teknik olmak üzere aynı meselelerde yüksek vasati göstermiş bulunuyorlardı. Yalnız Sanat Tarihi Talebelerinin Umumi yekûnu Sanatkâr Olmyanlar-

dan %2 daha fazla bulunuyor ve bunlar daha konuşkan bir grup olarak göze çarpıyordu.

- 7 — Ümmîler ise muhteva, renk ve tekniğe ait fikirlerde diğer iki grup gibi yüksek vasatı göstermekle beraber, resmin umumi konstrüksiyonuna ait meseleler üzerinde ise bu diğer gruplar gibi durmayıp, ayrı ayrı biçimler hakkında fikir yürüterek, resmi bir kül olmaktan ziyade, parçalayarak tetkik temayülünü göstermişlerdir.

B. Soruşturmada Edilen Neticeler :

Bu seri tecrübelerde resimlerde yapılan tecrübî kısmı müteakip bir de soruşturma kısmının mevcut olduğu evvelce bildirilmişti. İlk bahiste de etraflıca anlatıldığı gibi, deneklere bu Yedinci Seri tecrübelerden sonra, resimleri değerlendirirken, üzerinde durdukları en esaslı unsurlar, resimlere onları iyi ve fena dedirten sebepler ve iyi ve fena eserler karşısında duydukları hisler sorulmuştur.

1. Yapılan soruşturma neticesinde deneklerin cevaplarının, tecrübe kısmında olduğu gibi, dokuz muhtelif gruba tasnif edilebilmesi mümkün görülmüştür.

a. Ressamların mülâhazalarının sekiz grup altında tasnif edildiği ve bunların, gerek değer verirken üzerinde durdukları esas unsur, gerek resmi iyi ve gerekse kötü yapan hususiyetleri zikrederken en yüksek vasatileri teknik hakkında Umumi Objektif Tesirler, Resmin Konstrüksiyonuna ait Objektif Tesirler ve Ressama ait düşüncelerle göstermiş oldukları görülmüştür.

b. Resim Talebeleri altı mesele üzerinde durmuşlardır. Bunlar tecrübe kısmında temas ettikleri Ressama ait düşünceler, muhtevaya ait sübjektif tesirler ve Stil hakkında düşünceler üzerinde mülâhazalar yürütmüşlerdir. En yüksek vasatileri Renk ve Leke terkiğine ait fikirler, Konstrüksiyon ve Teknik hakkında Objektif tesirlerde göstermişlerdir.

c. Sanat Tarihi Talebeleri yedi mesele üzerinde durmuşlar, Desen ve Stil üzerinde durmamışlardır. En yüksek vasatileri muhtevaya ait Sübjektif tesirler, Renk terkiğine ait tesirler, Resmin Konstrüksiyonu ve Teknik hakkında Objektif tesirlerde göstermişlerdir.

d. Sanatkâr Olmayanlar, Teknik, Konstrüksiyon, Renk, Muhteva ve Stil olmak üzere beş meseleye soruşturmanın her üç kısmında temas etmişlerdir. Bunların en yüksek vasatileri, Muhteva, Renk ve Konstrüksiyona ait mülâhazalarda bulunmaktaydı.

e. Ümmîler ise, yalnız muhteva, Renk Terkibi, Biçim ve Teknik hakkında Umumi Objektif tesirler üzerinde mülâhazalar yürütmüş bulunmaktaydılar.

Bu suretle, bu soruşturma neticesinde :

- 1 — Bütün beş gruptaki deneklerin, gerek tecrübe ve gerekse soruşturma kısmındaki mülâhazalarında aynı meseleler üzerinde yüksek vasatilere sahip oldukları görülmüştür. Bunların bu yüksek vasatileri yalnız Ressamlarla Ümmilerde hem tecrübe ve hem de soruşturma kısmında aynı sırayı takip etmiş, diğer denek gruplarında ise birer yerlik ufak inhiraflar göstermişlerdir.
- 2 — Bütün denek grupları mülâhazalarında tecrübe kısmında, soruşturma kısmına nazaran daha fazla meselelere temas etmişlerdir. Fakat bunların soruşturma kısmında üzerinde durmamış oldukları meselelerin hepsi ; tecrübeye aşağı vasati göstermiş buldukları meseleler olduğundan, tecrübelerle soruşturma kısmı arasındaki mutabakatın bütün denek grupları için yüksek olduğu söylenebilir.

2. Soruşturmanın son kısmında deneklerden iyi ve fena resimler karşısında ne gibi hisler duydukları sorulmuştur. Bütün gruplardaki deneklerin gerek iyi ve gerekse fena resimler karşısında duyduklarını iddia ettikleri hislere ait tabirlerin iki grupta tasnif edilebildiği görülmüştür. Bunlardan bir kısmı, gerek gündelik lisanda, ve gerekse emosyonlara ait literatürde rastlanılması mümkün olan tabirlerdi. Diğer bir kısmı ise, bunların dışında emosyon tabirlerinin arasına girmesi mümkün olmayan iki veya daha fazla kelimelerden teşekkül etmiş tabirlerden ibaretti ki, bunlardan bu çalışmada mürekkep tabirler olarak bahsedilmiştir.

a. Mürekkep tabirlere en fazla Ressamlarla Resim Talebelerinde rastlanılmaktadır. Bu mürekkep tabirlerden muhtelif grup deneklerin sanat eserleri karşısındaki değişik davranışlarını sezme mümkün görülmektedir.

Bunlardan :

- 1 — Ressamların bir sanat eseri karşısındaki muayyen heyecanlarının yanı sıra, bir yaratma ve bir yaşama arzusu duydukları görülmektedir.
- 2 — Resim Talebelerine ise, sanat eserlerinin bir çalışma, bir öğrenme arzusu, ve bir yaşama zevki verdiği görülüyor.
- 3 — Sanat Tarihi Talebelerinde iyi sanat eserleri ise, kökünden menfi tenkit ve reaksiyonlara sebep olmaktadır.
- 4 — Sanatkâr Olmayanlarla Ümmiler iyi resimler karşısında fazla mürekkep tabirler kullanmışlar, fena resimler karşısında ressamı takbih eden bir tavır takınmışlardır.

b. Alelâde heyecan tâbirlerine her denek grubunda rastlanmış, ve iyi resim karşısında en fazla kullanılan tâbirlerin 'galeyan' (excitation) ile 'rahatlık', ve fena resim karşısında da 'rahatsızlık' olduğu görülmüştür.

VI. Netice :

Ressamlarla, Sanatkâr Olmıyanlar estetik değerdendirme ve davranışları üzerinde yapılmış olan bu araştırmada muhtelif tarzlarda, muhtelif mevzularda ve çeşitli renk şiddetlerinde olan resim reproduksiyonları malzeme olarak kullanılmıştır.

Bu araştırmada Sanatkâr Olmıyanların grubunu teşkil eden Ümmilerle, Üniversite Talebelerinin resimler karşısındaki tavır ve değerdendirmelelerinde en mühim rolü oynayan vasfın resmin muhtevası olduğu muhtelif tecrübe serilerindeki neticelerden görülmektedir. Gerek realist ve gerekse empresyonist tarzlardaki resimler arasında Sanatkâr Olmıyanların üzerinde en fazla durdukları ve yüksek değerdendir vermiş oldukları eserler, içinde ya portre, ya bir kaç figürlü grup, yahut insan kalabalığı veya figürlü peysaj olan resimlerdi. Modern resimlerle yapılan tecrübelerde ise, bu grubun şemalaşmış davranışları cihet değerdendirdekte ve insan resmi reel âlemin şekil fikrinden uzaklaştığı an derhal reddedilmektedir.

Değerdendirlerin umumî yekûnu bu tecrübelerde bu gruptaki fertler arasında zaten aşağı olmakla beraber, ilk defa bu tecrübeye bu denekler insan muhtevası olmayan resimlere insan muhtevası olan resimlerden daha yüksek değerdendir vermişlerdir.

Sanat kültürü meslekî olmayan bu grup deneklerin takdir ettikleri resimler, şekil bakımından vazih, renk bakımından mutedil ve mevzu bakımından kendilerinde beşeri bir alâka uyandırmakta olan resimlerdir.

Ressamlarla, ressam olmak üzere yetişen talebelerde ise, bir resmin konusunun o resmi değerdendirde bariz bir tesiri olmamaktadır. Bu grup denekler, içinde **ustalık kalitesi** yüksek olduğuna inandıkları eserlere daha yüksek değerdendir vermişlerdir.

Sanatkâr grubuyla, Sanatkâr Olmıyanların grubuna dahil olan fertler arasında resimleri değerdendirde hareket noktalarının birbirinden bariz farkına rağmen, bazı fertler arasında bazan davranış benzerliklerinin müşahede edildiği görülmüştür. Bilhassa Ressam olmak üzere yetişen talebelerle, Üniversite talebelerinin bir kısım davranışlarında benzerlikler mevcuttur. Meselâ, bu her iki grup deneklerin ortalama olarak yüksek değerdendir vermiş oldukları resimlerde daha fazla vasati inhiraf göstermeleri, bir kısım resimlere karşı Ressamlarla Ümmilerin kesin hükümlerinin mevcut oluşuna mukabil, bunların o resimlere verdikleri değerdendirlerin aşağı yukarı aynı resimlerle tekrarlanmış olan tecrübelerde, Üniversite talebelerinin müfrit değerdendirlere karşı evvelce gösterdikleri temayülün aksine olarak, Resim Talebeleri gibi daha içerdeki değerdendirlere yaklaşmaları ressam ünvanı almaya az zamanları kalmış olan talebelerin meslekî olgunluktan oldukça uzak buldukları fikrini vermekte ve dolayısıyla, tedris sistemindeki muhtemel bir yetersizlik hususunu bize düşündürmeğe sevketmektedir.

Değerlendirmelerdeki hareket noktalarını tâyin için yapılmış olan tecrübelerle, soruşturmada bütün gruplardaki deneklerin resmin rengi, yapısı ve umumî teknik hususiyetleri gibi meseleler üzerinde müşterek olarak durmalarına rağmen, diğer başka hususlarda da oldukça mühim farklaşmalar gösterdikleri görülmüştür. Ümmiler, Üniversite Talebeleri ve Sanat Tarihi tahsil etmekte olan talebeler resmin muhtevası üzerinde en fazla fikir beyan etmişler, ressamalar ise değer vermekte oldukları resmin sanatkârına ait objektif veya sübjektif mülâhazalarda bulunmuşlardır. Resim talebelerinde leke, biçim, desen gibi resmin yapı hususiyetlerinin girdisi çıktısıyla meşgul bir alâka mevcuttur.

En konuşkan grup olan ressamaların üzerinde durdukları meseleleri yalnız resmin yapısı teşkil etmekle kalmıyor, bunların resmin çerçevesi hududundan dışarı çıktıkları ve ustaların şahsiyetine ve hususiyetlerine ait meslekî bir hayranlık veya kıskançlıkla fikirler yürüttükleri görülmüyor.

Aynı zamanda, estetik zevk ve hayranlıkla seyrettikleri resimlerin, ressamaları harekete getirip, bunlarda bir yaşama ve çalışma arzusu uyandırdığı, ve böylece bir tembih vazifesi gördüğü hem tecrübelerde kullandıkları söz muhtevalarından, ve hem de soruşturmada anlaşılmaktadır.

Resim Talebeleri için bu eserler, sadece iyi veya kötü plâstik hususiyetlerin araştırıldığı birer ders levhası mahiyetini taşımaktadır.

Sanatkâr Olmayanlar grubu iyi resim karşısında bir takdir, bir rahatlık, zevk veya sevinç gibi mutad heyecanların yanında beğenilmeyen resimlere karşı yapanı küçümseme ve takbih etme gibi reaksiyonlar göstermektedirler. Zaten bu grup deneklerdeki müfrit hükümler verme temayülü ilk tecrübî fasılda da açıkça görülmektedir.

Sanat Tarihi talebelerinde ise, diğer Sanatkâr Olmayanlarda görülen muhtevaya verilen ehemmiyet ve sübjektif mülâhazaların yanı sıra, resimler hakkında daha uzun konuşma temayülü ve hoşlanmadıkları eserler üzerinde âdeta meslekî bir gayretle fazla menfî tenkit ve reaksiyonlarda bulunmaları göze çarpan bir hususiyettir.

Neticelerin bu kısmında, estetik davranışın mahiyetine ait muhtelif fikirler arasında üzerinde zaman zaman en fazla durulmuş olan bir görüşe temas etmek icab ediyor. İlk evvel Lotze ve Vicher gibi feylosofların, idrâklerin dinamik hususiyeti olarak öne sürdükleri, ve daha sonra Lipps tarafından estetiğe tatbik edilip "Einfühlung" olarak isimlendirdiği fenomenin estetik davranışlardaki rolü Titchener, Gross, Langfeld gibi bazı psikologları meşgul etmiştir. Lipps'e göre, "bir şekil idrâk edilirken, o şeklin inşasını meydana getiren kuvvetlerin ve gerginliklerin fikri bizde derhat uyanmakta ve bu fikir, o biçim yapılmış olurken adelelerimizde ve maîsallarımızda meydana gelmiş olması lâzım gelen hareketlerin ihsaslarını meydana getirmektedir. Bu hareketlerin ihsasları (sensations of movements)

objeye nüfuz etmekte, ve ona mâna ve karakter kazandırmaktadır. Bunlar aynı zamanda, bu hâdiseyle birlikte meydana gelen zevk ve heyecana da sebep olmaktadır.” (3)

Lipps'in hakiki hareketten azade tamamıyla fikrî olan bu görüşüne, Kari Groos hassî bir çeşni vermiş ve Langfeld de bu iki görüşün muhtelif cephelerini birleştirmeye çalışmıştır. Gerek spekülâtif ve gerek pseudo (sözde) tecrübî mahiyetteki estetiğe ait literatürde bu görüşün zaman zaman mühim bir yer işgal ettiğine rastlanılmaktadır.

Bu tecrübî araştırmada gerek sanatkâr ve sanatkâr olmak üzere yetişen şahıslarda, gerekse Ümmî veya sanatla ilgisi bulunmayan Üniversite talebelerinde sanat eserleri karşısında ne tecrübî kısımda ve ne de soruşturma kısmında böyle bir fenomenin mevcudiyetini gösteren bir emareye rastlanılmamıştır. Hakikaten, Sanatkâr Olmayan seyirci kütlesinin sanat eserlerinde üzerinde durdukları mesele muhteva olmakla beraber, bunların o muhtevadaki şahıslar ve sahne ile bir ayniyet (identity) kesbetmeleri, ve şahsiyetlerinin idrâk etmekte oldukları sahneye doğru bir projeksiyonu hâdisesi mevzuu bahis olmamaktadır. Bunlar ne tecrübe kısmında, ve ne de soruşturma kısmında kendilerinde, resimlerdeki şahıslar ve sahnelerle aynı olan his ve heyecanlar duyduklarını söylememişlerdir. Muhtevayla olan alâkaları, günlük hayatlarındaki alâkalarından ne daha şiddetli, ve ne de daha değişik görünmektedir. Bunlar çok fazla beğendikleri bir eser karşısında bile uzun kalmayıp, fazla mülâhazalarda bulunmağa yeltenmiyorlar.

Ressamları iyi sanat eserleri konuşurup, düşündürmekle beraber, burada da meslekî bir tecessüsün çok üstünde bir hâdiseye göze çarpmamaktadır.

Bu araştırmanın neticelerine bakarak, kendi içinde hakikati arayan, bulan, deneyen bugünün ressamıyla, hitap etmekte olduğu halk arasındaki alış verişte, mevcut aykırılığın aşikâr olarak göze çarptığı söylenebilir.

---

(3) H.S. Langfeld, *The Aesthetic Attitude*, (New York: Harcourt Brace 1920) pp. 121-123.

AESTHETIC EVALUATIONS OF WORKS OF ART BY ARTISTS AND LAYMEN (*)

BEĞLÂN BİRAND

Summary :

Experiments were made to study the differences in the aesthetic evaluations of artists and laymen, with colored reproductions of paintings of varying contents, color intensities and styles.

Each of the categories of subjects had two subgroups. The artist group included professional artists, and artists in training. The professionals numbered 16, 10 of them professors in the Academy of Fine Arts in Istanbul. The second subgroup comprised artists in the making; these were 30 students of the Academy of Fine Arts in their fifth or last year of art training. The professional artists ranged in age from 40 to 55, the art students from 22 to 26. The laymen chosen were students of the University of Istanbul without particular interest in arts, and a group of people who had not attended school at all, and were not able to read or write. The 30 university students had attended the university at least two years. They were studying psychology, philology or philosophy, and their ages were between 21 and 26. The other subgroup of 20 laymen were janitors or charwomen employed by the University, and their ages ranged from 32 to 50. In one series of the experiments a group of 10 students of the History of Art in the Faculty of Letters also served as Ss. All of the Ss had demonstrated adequate color vision on the Ishihara test for color blindness.

The materials evaluated were colored reproductions of well known and esteemed works of art of different artists of the XIXth century and the first quarter of the XXth century. The reproductions were mounted on white backgrounds of the same size, all being 37.5×27.5 cm. The majority of the pictures were impressionistic, a few were realistic and a few

---

(*) Condensed from a thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Experimental Psychology, Faculty of Letters, Istanbul University, 1954. The unabridged thesis has been deposited in the library of the Psychology Department.

The author wishes to acknowledge the helpful guidance of Ord. Professor Dr. W. Peters and Professor Dr. Mümtaz Turhan.

were realistic and a few were painted in the expressionistic style. The color intensities of the different pictures varied, some being vivid, and some weak in color. The contents of the pictures were also varied, some presenting human figures, single, groups, masses, some landscapes with or without any human content, and some were still-lives (*). The study consisted of seven series of experiments, the last series was followed by an interview.

From the results of the experiments it was seen that in the evaluations of the lay subjects (illiterates and university students) used in the experiments, the most important factor was the content of the painting. The reproductions of the realistic and impressionistic style that were given high scores by these Ss, were either portraits or groups of human figures or mass scenes or landscapes with a human figure. With reproductions of the modern style, the patterned behaviour of this whole group of Ss changed its direction, and the human figure that was painted contrary to its habitual representation was strongly rejected. With paintings of modern style, pictures without human content were given higher values than those with it. Thus the pictures more appreciated by the Ss whose dealings with art were not professional, tended to be pictures with clear forms, mild colors, and human interest content.

With artists and art students the content of the pictures had no such obvious influence on the evaluations. These groups of Ss gave higher values to pictures that had, according to their standards, higher quality of execution. Though there were differences in evaluation between the artists and laymen as groups, some likenesses could be observed among the individuals of different groups. Thus similarities tended to be marked between art and university students. Both of these groups showed higher average deviations in their respective top appreciation ratings than in their middle and lower rated groups.

In the last series of experiments where the instructions and the interview with Ss were directed towards finding the starting points in the judgments, all the Ss of all the groups seemed to pay attention to the colors, the structure, and the general technical specialities of the paintings. But still, there were some marked differences in the extent of their emphasis. The university students including the art historians, and the illiterates paid more attention to the subject matter of the painting, whereas, the artists were more concerned about the painter and gave more objective and subjective statements about his personality and art. The art students, were more interested in such structural factors as the value distributions, forms, and designs of the painting. The artists, who were the most verbose group,

---

For the sources of the reproductions see reference notes on pages 51 and 52 of this volume.

were not only interested in the structure of the painting, but also went beyond the frame of the painting, discussing the personality and characteristics of the master with professional admiration and jealousy. Furthermore, both from the contents of the statements, and from the interview, it was seen that the paintings regarded as pleasant evoked a joy of life and a wish for work. In this way they served as stimuli for the observing artists. For the art students these paintings seemed to present plastic properties as in the material of a technical lecture. The laymen had an attitude of appreciation, repose and pleasure or joy with the pictures of high values and had reactions of minimizing and blaming the artist with the pictures of low values. The tendency for extreme values with these Ss were seen even in the first series of experiments. The students of the History of Art beside giving attention to content and the use of long subjective statements, also gave long negative professionally tinged criticisms of pictures with low values.

In this study, with all groups of Ss, neither in the statements during the experiment proper, nor in the following interview, was there any sign of obvious empathy as Theodor Lipps and others have described and given theoretical emphasis. The laymen observers as a group, paid a great deal of attention to the problem of content in the reproductions, but this interest was not apparently a projection of their personalities towards the scene nor an identification of themselves with the figures represented in the scene. These Ss, did not seem to experience identical feelings and emotions with the human representations of the paintings. Their interest in the content, was neither more nor less intense, than their observed level of general interest. They did not seem to pause longer in front of the pictures they liked than before those they disliked. The artists talked more about the paintings that they appreciated, but no evidence of more than a professional interest could be observed.

By looking at the results of these experiments, it may be seen that there is a certain conflict expressed between the evaluations of the artist of to-day who seeks his truth, finds it, and experiments with it within himself, and his public for whom he creates.